

ارائه الگوی تولید علم در اندیشه امام خامنه ای (مدظله العالی)

مرئضی مولایی^۱

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۸/۲۴

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۷/۱۹

چکیده: رسیدن به قله تمدن اسلامی، جز با استغنائی علمی از طریق تحول و تکامل جامعه بر بنیاد علم و دانش محقق نمی‌شود. امام خامنه ای (مدظله العالی) معتقدند علم، وسیله سعادت انسان و موجب رشد و شکوفایی بشر است و باید هدف تحقیق و آموزش در کشور، تولید علم باشد. ایشان خارج کردن علم از دست ظالم‌ترین انسان‌ها و رستخیز علمی و رسیدن به ریاست علمی و دینی و ژرفای دانش را از ضروریات می‌دانند. برای شناخت این گزاره، باید به این پرسش که الگوی تولید علم در اندیشه امام خامنه ای (مدظله العالی) چیست؟ پاسخ گفت. این تحقیق از نوع کاربردی و با رویکرد آمیخته است که به روش کتابخانه‌ای و با تحلیل محتوا و نظریه‌پردازی داده بنیاد به صورت کمی و کیفی انجام گرفته است. بر اساس منظومه فکری امام خامنه ای (مدظله العالی) تولید علم در ابعاد و مؤلفه‌ها: ارکان (نظریه‌پردازی، استقلال علمی، مرجعیت علمی و ...)، مبانی و جهت سازها (قرآن، احادیث اهل بیت، اصول اسلامی، آموزه‌های دینی و ...)، موانع و چالش‌ها (تجگر، جزم‌اندیشی و جزم‌گرایی علمی و ...)، اهداف (استغنائی علمی، نظریه‌پردازی در زمینه علم و ...) دستیابی به استقلال، آزادی، وحدت، پیشرفت، عزت اسلام و مسلمین، اقتدار، تمدن اسلامی، نشاط علمی و اجتهادی را تسهیل می‌کند.

واژگان اصلی: الگو، نظریه‌پردازی، تولید علم، مرجعیت علمی، امام خامنه‌ای.

۱. استادیار دانشگاه تربیت پاسداری امام حسین (ع)

مقدمه

بدون شک ارتقاء علمی، زیربنای قطعی پیشرفت همه‌جانبه و اقتدار یک ملت است و بدون دستیابی به قدرت و اقتدار، نمی‌توان از هویت، حیثیت، استقلال و عزت یک ملت در مقابل زورگویان و مستکبرین حفاظت کرد و منافع حیاتی ملت را حراست نمود. امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) از اواخر سال ۱۳۷۹ فرمایشات متعددی در رابطه با جنبش تولید علم، ایراد کردند. نهضت نرم‌افزاری و تولید علم یعنی خارج شدن علم از حالت تقلیدی و ترجمه‌ای، عدم توقف در فراگیری علم، نواندیشی و نوآوری علمی (اجتهاد علمی)، کشف جدید در عرصه علم، سخنی جدید در علم که تاکنون هیچ دانشمندی نگفته است، شکستن مرزهای علم، گشودن و فتح آفاق جدید، بن‌بست شکنی و نوآفرینی و رویش علمی است.

براین اساس اولاً علم به معنای حقیقی کلمه باید درون‌زا و در اثر جوشش درونی یک ذهن فعال و خلاق به دست آید. ثانیاً علوم وارداتی، علم به معنی واقعی کلمه نیستند. ثانیاً علم آن چیزی است که از درون ذهن فعال خود انسان تراوش کند و مستقیماً به آن دست پیدا شود و آن را بفهمد و با نظریه‌پردازی آن به منصفه ظهور برسد.

فکر و اندیشه و نظریه در نهضت تولید علم برای رسیدن به مرجعیت علمی در زمینه‌های مختلف، نقش اساسی دارد. اگر نظریه‌پردازی و تولید نظریه در رشته‌های مختلف علمی صورت نگیرد؛ تولید علم هویت پیدا نمی‌کند و اگر جریان تولید علم در رشته‌های مختلف شکل نگیرد؛ مرجعیت علمی حاصل نمی‌شود و اگر مرجعیت علمی حاصل نشود، رکن رکن تمدن‌سازی با مشکل مواجه خواهد شد.

در واقع برای اینکه از اسارت و حقارت علمی عبور کنیم و به استقلال علمی و مرجعیت علمی در جهان دست‌یابیم، راهی جز نظریه‌پردازی و تولید علم وجود ندارد. کپی‌برداری و تقلید و ترجمه علوم وارداتی غربی، منجر به وابستگی و پیوستگی غرب خواهد شد، کما اینکه دوران معاصر بهترین گواه بر این مطلب است.

امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) به‌عنوان رهبر انقلاب اسلامی مسئولین کشور و دو نهاد حوزه و دانشگاه را به تحول بنیادی در نظام علمی-آموزشی دعوت نموده‌اند. معظم له در چهار سال اخیر محور شعار سال را «تولید» قرار داده‌اند (سال ۱۳۹۸ رونق تولید، سال ۱۳۹۹، جهش تولید، سال ۱۴۰۰، تولید، پشتیبانی‌ها و مانع‌زدایی‌ها و سال ۱۴۰۱، تولید، دانش‌بنیان و اشتغال‌آفرین) به‌وضوح روشن

است، تولید علم، اساس و زیربنای افزایش تولید در کشور است که مورد تأکید معظم له است. ایشان در بیانیه «گام دوم» ضمن تبیین دستاوردهای شگرف چهار دهه گذشته انقلاب اسلامی، همگان را به «رستاخیز علمی» به منظور جهاد بزرگ برای ساختن ایران اسلامی بزرگ، دعوت نمودند.

با عنایت به جایگاه ولی فقیه و اشراف معظم له به مسائل و آینده انقلاب اسلامی، نظرات ایشان در تقویت و رشد تولید علم در ایران و سایر ملت‌های آزادی‌خواه جهان نقش بسزایی خواهد داشت. به همین منظور منویات امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) در خصوص تولید علم، محور این تحقیق قرار گرفت است. ضرورت دارد نظریه‌پردازی، تولید علم و مرجعیت علمی در کشور و جهان اسلام از طریق جهاد تبیین، مورد بررسی و تبلیغ قرار گیرد تا ضمن حرکت پرشتاب به سمت اهداف و آرمان‌ها الهی، مانع از نقش آفرینی استکبار جهانی به‌ویژه آمریکا در مسیر کشورهای مسلمان شود.

اهمیت تحقیق نیز این است که با ارائه دیدگاه‌های رهبر معظم انقلاب اسلامی، انسجام فکری در بین اندیشمندان، سیاست‌گذاران، مسئولان و آحاد مردم ایجاد می‌کند. در این راستا سؤال اصلی تحقیق این است که نظریه‌پردازی، تولید علم و مرجعیت علمی از دیدگاه امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) چیست؟ هدف اصلی این تحقیق تعیین ابعاد و مؤلفه‌های تولید علم (الگو) از دیدگاه امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) است.

یکی از مهم‌ترین تأکیدات رهبر معظم انقلاب اسلامی در طول زندگی و بالأخص در دهه‌های اخیر لزوم اهمیت علم و نهضت تولید علم خطاب به جوانان، دانشگاهیان، نخبگان و ... بوده است.

۲- مبانی نظری و پیشینه‌شناسی تحقیق

۲-۱- پیشینه‌شناسی تحقیق

به دلیل اهمیت بالای علم در پیشرفت کشور، این مهم از زوایای مختلفی مورد پژوهش و بررسی قرار گرفته است اما اثر مستقلی که به موضوع «ارائه الگوی نظریه‌پردازی، تولید علم و مرجعیت علمی در اندیشه امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)» پرداخته باشد، مشاهده نشده است؛ در پایان این مقدمه به برخی از این آثار اشاره می‌شود:

صدیقی، مجتبی؛ هرسیج، حسین؛ مسعودنیا، حسین (۱۳۹۶) در مقاله با عنوان «بررسی نسبت پیشرفت علمی در جمهوری اسلامی با علم و فناوری غربی در اندیشه سیاسی آیت‌الله خامنه‌ای» معتقدند پیشرفت دانش اهمیتی کانونی در دیدگاه‌های معظم له دارد.

مولائی، مرتضی (۱۳۹۹) در پژوهش خود تحت عنوان «اقتدار علمی پیش‌زمینه امنیت پایدار در

اندیشه امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)» با بررسی آراء معظم له نتیجه گرفته است سلطه فرهنگی هر کشوری توسط اقتدار اقتصادی حاصل می‌شود و آن نیز ناشی از اقتدار علم است. معظم له آموزش، عمیق را به همراه تربیت جامع از جامعه، علمی کشور مطالبه نموده‌اند که سبب می‌شود فرد عالم از هرگونه لغزشی محفوظ بماند؛ از طرف دیگر تحصیل علم چنان اهمیت دارد که برای حفظ هویت، موجودیت، اسلامیت و استقلال کشور از ضروریات اصلی و موتور محرکه پیشرفت در تمام زمینه‌هاست.

گودرزی، غلامرضا؛ رودی، کامیل (۱۳۹۰) در پژوهش خود تحت عنوان با استفاده از نظر متخصصان این حوزه به احصاء راهبردهای رسیدن به مرجعیت علمی در کشور پرداخته است. سخاوتیان، سید امیر؛ عباسی، محمدباقر (۱۳۹۵)، در مقاله خود با موضوع «تبیین و بررسی نظریه‌پردازی در علوم انسانی از دیدگاه امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، معتقدند در اندیشه معظم له علوم انسانی مورد استفاده کنونی، محتوایی دارد که ذاتاً مسموم و مخالف با جریان اسلامی و حکومت اسلامی است؛ متکی بر جهان‌بینی مادی است و عقیده و هدف دنیایی دارد. محققین با استفاده از روش تحقیق کیفی، با تحلیل و گردآوری اسنادی توانسته‌اند، الگوی راهبردی نظریه‌پردازی در علوم انسانی را ترسیم نمایند.

مرادی مقدم، حسین (۱۳۹۷)، در مقاله تحت عنوان «بررسی وضعیت تولید علم ایران در نمایه استنادی علوم پس از انقلاب اسلامی (۱۹۸۰-۲۰۱۶) و عملکرد آن در عرصه علم جهانی» به بررسی وضعیت تولید علم ایران در حوزه علوم طی سال‌ها پس از انقلاب اسلامی و مقایسه آن با وضعیت تولید علم جهان، همچنین تعیین سهم ایران از تولید علم جهان در حوزه علوم و هر یک از رشته‌های زیرمجموعه آن (شاخه‌های ۲۲ گانه علوم) در کشور در همین مدت پرداخته است. پژوهشگر معتقد است به دلیل ماهیت و مزایای اشتراک‌گذاری داده‌های پژوهشی در تولید علم و توجه جوامع علمی به این پدیده، در آینده‌ای نزدیک شاهد تمایل بیشتر پژوهشگران و جوامع علمی به اشتراک‌گذاری داده‌های پژوهشی در جهان و توجه بیشتر به الزامات فنی، فرهنگی و ساختاری مورد نیاز توسط ذی‌نفعان این حوزه خواهیم بود.

رهبر، فرهاد؛ حسین زاده، حسن (۱۳۹۵) در پژوهشی تحت عنوان «تاثیر دستیابی به مرجعیت علمی در امنیت و اقتدار ملی کشور، محقق سعی کرده تا با روش ترکیبی مطالعات کتابخانه‌ای و میدانی، رابطه بین دستیابی جمهوری اسلامی ایران به مرجعیت علمی و فناوری جهان و امنیت و

اقتدار ملی را بررسی نماید. با توجه به آزمون فرض آماری که از داده‌های پرسشنامه گرفته شد این نتیجه به دست آمده است که دستیابی جمهوری اسلامی ایران به مرجعیت علمی و فناوری جهان با شرحی که دراثناى این مقاله آمده است، با نگاهی به اصول و آرمان‌های انقلاب اسلامی در ایجاد اقتدار و تأمین امنیت ملی تأثیرگذار است.

۲-۲- مفاهیم

علم در قرآن و احادیث معصومین (علیهم السلام)

در قرآن مجید و احادیث معصومین (علیهم السلام) در خصوص اهمیت و ضرورت علم و دانش بومی مطالب گهرباری وجود دارد. خداوند در قرآن می‌فرماید: *شَهِدَ اللَّهُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَ الْمَلَائِكَةُ وَأُولُو الْعِلْمِ قَائِمًا بِالْقِسْطِ* (آل عمران، ۱۸). خدا درحالی که برپادارنده عدل است [با منطق وحی، با نظام متقن آفرینش و با زبان همه موجودات] گواهی می‌دهد که هیچ معبودی جز او نیست؛ و فرشتگان و صاحبان دانش نیز گواهی می‌دهند که هیچ معبودی جز او نیست؛ معبودی که توانای شکست‌ناپذیر و حکیم است.

رسیدن به مرتبه درک توحید پروردگار و شهادت به آن، برای صاحبان علم امکان‌پذیر است و این در فضیلت و ضرورت علم به‌تنهایی کافی است. همچنین خداوند در این آیه دانشمندان را در کنار فرشتگان قرار داده است «والملائكة واولو العلم». (تفسیر نور، ۱۳۹۱)

خداوند در سوره مجادله می‌فرماید: *يَرْفَعُ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَالَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ*؛ (مجادله، ۱۱). خداوند افرادی را که به او ایمان آوردند و صاحب علم هستند، دارای مرتبه رفیع می‌داند.

پیامبر رحمت (صلی الله علیه و آله) نقل است: هرگاه خداوند متعال، خیر و نیکی برای کسی بخواهد، آن فرد را عالم ژرف‌اندیش در دین قرار می‌دهد (فیض کاشانی، ۱۳۸۳: ۱۷). همچنین از ایشان نقل شده است: عالم هفتاد مرتبه از عابد والاتر است (همان، ۱۸). امام علی (علیه السلام) خطاب به کمیل فرمودند: ای کمیل، هیچ اقدامی نیست جز آنکه تو در آن نیازمند علم و دانش باشی (حکیمی، ۱۳۹۵: ۳۵).

علم

علم از مباحثی است که نمی‌شود از آن تعریفی واحد ارائه داد و می‌توان آن را از جنبه‌های مختلف مورد بررسی قرار داد. ارسطو در تعریف علم می‌گوید، شناختی قابل‌اعتنا که عقلاً و منطقیاً

قابل ارائه و توضیح باشد (Aristotle, 2012). علم در معنای اثباتی، از اواسط قرن نوزدهم رواج یافت و به دانش آزمون‌پذیر گفته می‌شود و تا قبل از آن به شناخت‌های حسی و قیاسی هم علم می‌گفتند (پارسانیا، ۱۳۸۷: ۲).

در تعریف دیگر، به اقدامات آزمایش‌پذیر و قابل پیش‌بینی که توسط اصولی مشخص، به منظور سازمان‌دهی اطلاعات مشخص در جهان باشند، علم می‌گویند (Edward, 1999, 9) در زبان انگلیسی، اصطلاح Science به علم اشاره دارد.

برخی از دانشمندان علم از روشن‌ترین و واضح‌ترین موضوعات می‌دانند، لذا عقل برای قبول آن، استدلال نمی‌خواهد (بنی‌هاشم، ۱۳۸۵: ۲) علم همیشه امری معلوم را نشان می‌دهد (واعظی، ۱۳۸۷: ۳).

علم نافع

یکی از محورهای اساسی در منظومه فکری امام خامنه‌ای (مدظله العالی) در خصوص علم و علم‌آموزی به «نافع بودن» علوم مربوط است. نافع بودن علم از جمله موضوعاتی است که در روایات اسلامی نیز بسیار مورد تأکید است. از رسول خدا (صلی الله علیه و آله وسلم) روایت است که فرمود: «اللهم اعوذ بک من علم لا ینفع» (کنز العمال، ۱۴۱۹: ۳۶۰۹) و از امام علی (علیه السلام) روایت است که فرمود: «خیری نیست در دانشی که سود ندارد» (نهج البلاغه، ۱۴۰۰: ۳۷۰). پر واضح است آنچه در این دسته از روایات و منظومه فکری رهبر انقلاب در رابطه با «نفع» علم مطرح می‌شود، تنها ناظر به وجه سودآوری مادی علم نیست بلکه تولید علم ناظر بر نیازهای جامعه - اعم از مادی و معنوی - مدنظر است.

امام خامنه‌ای (مدظله العالی) در همین رابطه اشاره می‌کنند: «در مورد مسائل علمی... یکی مساله علم نافع است. دنبال علمی باشیم که برای کشور لازم و نافع است؛ نه فقط برای حال کشور، بلکه برای ۱۰ سال بعد و ۲۰ سال بعد کشور. ممکن است ما در ۲۰ سال بعد، یک نیازی داشته باشیم که از امروز باید تحقیقات آن نیاز شروع بشود. اگر امروز تحقیق نکردیم، اگر امروز خودمان را آماده نکردیم، آن وقتی که لازم داریم دست‌مان خالی خواهد بود. باید این نیازسنجی انجام بگیرد و نیازهای امروز هم مورد ملاحظه قرار بگیرد... علم باید، هم نیاز امروز را تامین کند، هم نیاز آینده را؛ این آینده را حدس بزنید، محاسبه کنید ببینید چه چیزی لازم داریم» (بیانات در دیدار رؤسای دانشگاه‌ها، پژوهشگاه‌ها، مراکز رشد و پارک‌های علم و فناوری، ۱۳۸۴/۸/۲۰).

ایشان اگرچه صرف پیشرفت‌های علمی و توانمندسازی کشور در تولید مقالات را مورد تحسین قرار می‌دهند اما این نکته را نیز مورد توجه قرار می‌دهند که از محل این هزینه‌ها برای تولید علم، حاصل آن نیز برای جامعه کاملاً محسوس باشد و خیل عظیم دانشمندان جوان در جهت رفع نیازهای مردم باشند و تاکید می‌دارند: «این مساله نگاه به علم، بدون توجه به فایده علم برای کشور که در بیانات چند نفر از دوستان تکرار شد، کاملاً حرف درستی است و مکرر این را ما هم گفته‌ایم. کار علمی و تلاش علمی، امروز در کشور و در دانشگاه‌ها و پژوهشگاه‌های ما تلاش زنده و موفق و مورد تحسینی است، منتها همه باید توجه داشته باشند که علم، مقدمه عمل است؛ علم نافع عبارت است از آن علمی که به کار کشور بیاید و مفید برای حل مشکلات کشور باشد. صرف اینکه فرض کنید مقاله‌مان در پایگاه‌های آی‌اس‌آی و امثال آن در دنیا منتشر می‌شود، یا حتی مرجع قرار می‌گیرد، این یک تمجید علمی است، اما مطلوب نهایی نیست؛ کار علمی باید ناظر به نیازهای کشور باشد؛ این را دوستان گفتند، من هم تاکید می‌کنم. مسئولان آموزش عالی و مدیران ارشد حضور دارند، ان‌شاءالله به این نکته توجه کنند» (همان).

نظریه پردازی

نظریه حدس و گاهاً حدسی از روی آگاهی است که دارای چند گزاره حکمی (قضیه) می‌باشد (دانایی فرد، ۱۳۸۹: ۱۱۸). بدون نظریه امکان ندارد بتوان یافته‌های خود به صورت منسجم و سازمان‌یافته ارائه داد (موحدیان و چشمه سهرابی، ۱۳۹۵). در مجموع می‌توان گفت نظریه‌پردازی یک فرایند است که به‌وسیله آن می‌توان به توصیف، تبیین و شرح مشاهدات و تجربیات پرداخت (لینهام، ۲۰۰۰).

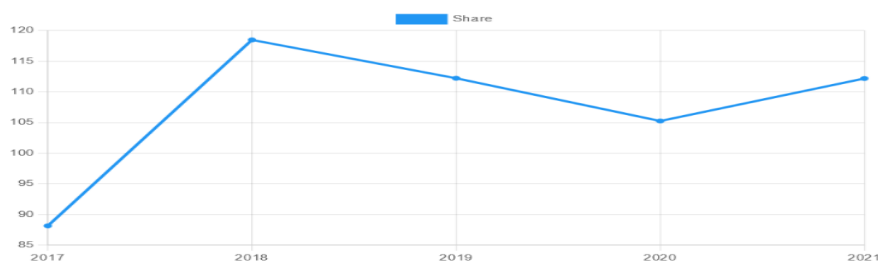
مرجعیت علمی

مرجعیت علمی به معنای رجوع پیوسته متخصصین کارهای علمی و فناوری به یک فرد یا مجموعه برای بهره‌مندی از دستاوردهای علمی است. مرجعیت علمی جمهوری اسلامی ایران عبارت است از استفاده و بهره‌مندی جهانی از منابع علمی تولیدشده به‌وسیله دانشمندان و متخصصان ایرانی به‌عنوان صاحبان نظریات علمی می‌باشد. عبارت مرجعیت علمی، اولین بار توسط امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) در دیدار با دانشجویان و اساتید دانشگاه امام صادق (علیه‌السلام) در عید غدیر سال ۱۳۸۴ مورد استفاده قرار گرفت.

جایگاه علمی جمهوری اسلامی ایران

نظام بین المللی نیچر ایندکس این پایگاه داده‌ای از اطلاعات محققان و مقالات پژوهشی اساسی است که در یک گروه منتخب از ۸۲ مجله علمی با کیفیت بالا در زمینه علوم طبیعی منتشر شده است. پایگاه داده توسط Nature Research جمع آوری شده است. نیچر ایندکس اطلاعاتی را درباره نتایج تحقیق با کیفیت بالا در سطح نهادی ارائه می‌دهد. جداول سالانه نیچر ایندکس ۲۰۲۱ بر اساس خروجی‌های تحقیقاتی نشان می‌دهد که پنج رتبه اول به ترتیب به ایالات متحده آمریکا، چین، آلمان، انگلستان و ژاپن اختصاص دارد و رتبه ایران در این جدول ۳۵ است. بازه زمانی ذکر شده در این جدول اکتبر ۲۰۲۰ تا سپتامبر ۲۰۲۱ است که ایران در این بازه زمانی ۲۳۹ خروجی تحقیقاتی داشته است. اما خروجی تحقیقات ۵ سال گذشته در نمودار زیر برای ایران قابل مشاهده است (www.nature.com).

Share output for the past 5 years

2017	2018	2019	2020	2021
88.14	118.47	112.21	105.24	112.18

Subject	Count	Share
Life Sciences	31	3.77
Earth & Environmental Sciences	19	5.63
Physical Sciences	167	71.01
Chemistry	50	32.34

Outputs by subject

قابل دسترسی در پایگاه اطلاع رسانی

<https://www.nature.com/nature-index/country-outputs/Iran>

در این حوزه ایران با کشورهای دیگری نیز در تحقیقات علمی همکاری داشته که بر اساس جدول درصد سهم همکاری مندرج در نیچر ایندکس بیشترین همکاری به ترتیب با آمریکا، آلمان و

چین بوده است. هر چند انتشار نتایج پژوهش در معتبرترین مجلات بین‌المللی نشان از قدرت علمی اعضای هیأت علمی کشور دارد، اما بر اساس سیاست‌های کلان علم و فناوری ابلاغی توسط مقام معظم رهبری، کمیت تولید علم تنها یکی از ابعاد توسعه علمی است. لذا توجه به سایر ارکان تولید علم شامل دیپلماسی علمی، کیفیت تولیدات علمی و اثرگذاری فناورانه و نوآورانه از عوامل بسیار با اهمیتی هستند که نباید نادیده انگاشته شوند. به هر ترتیب، مهمترین مسئله حال حاضر کشور هدایت مقالات علمی به سمت نیازهای جامعه است.

۳- روش‌شناسی تحقیق

روش داده بنیاد

این روش در مورد پژوهش‌هایی کاربرد دارد که در خصوص آن‌ها کمتر مطالعه‌ای صورت گرفته است و نیاز به درک جامع‌تر نسبت به آن‌ها احساس می‌شود (ادیب حاج باقری، ۱۳۸۵: ۱۷). آنچه به وضوح روشن است، با توجه به ویژگی‌های ذکر شده، روش تحلیل داده بنیاد، روشی مطلوب برای انجام پژوهش حاضر است. این تحقیق از حیث نوع، کاربردی است که به روش داده بنیاد انجام شده است.

روش تجزیه و تحلیل داده‌ها

در روش نظریه‌پردازی داده بنیاد، شیوه جمع‌آوری داده‌ها، مرتب کردن و تجزیه و تحلیل داده‌ها به یکدیگر ارتباط دارد و هم‌زمان انجام می‌گیرد. به نظر استراوس و کوربین در این شیوه، فرایندی اجرا می‌شود که از طریق آن، نظریه‌ها بر پایه داده‌ها شکل می‌گیرند. این قسمت، فرایند اصلی شکل گرفتن نظریه است. شایان‌ذکر است خط واصل بین انواع کدگذاری مصنوعی است، به عبارتی پژوهشگر ممکن است از یک مرحله کدگذاری به مرحله دیگر ورود کند، بدون آنکه متوجه شود. این موضوع گاه‌ها در مراحل کدگذاری باز و کدگذاری محوری به وقوع می‌پیوندد (ایمان و محمدیان، ۱۳۸۷: ۳۶). ابتدا واژگان مترادف و مرتبط با «علم»، «مرجعیت علمی» و «نظریه‌پردازی» احصاء و تعاریف آن‌ها استخراج گردید. در ادامه با مطالعات کتابخانه‌ای، از پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) نسبت به جمع‌آوری داده‌ها (از ابتدا سال ۱۳۷۸ تا ابتدای سال ۱۴۰۰) اقدام شد. سپس بیانات مرتبط با «علم»، «مرجعیت علمی» و «نظریه‌پردازی» به‌طور خاص جداسازی گردید. با مشخص شدن بیانات امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) درباره علم، با استفاده از تحلیل محتوای کمی و کیفی و بر مبنای عقل، منطق، استدلال، تفکر، حقایق

علم جستجو گردید. بیانات امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) پیرامون «علم»، «مرجعیت علمی» و «نظریه‌پردازی» نمونه‌ها به صورت تمام شمار مورد بررسی قرار گرفتند.

متغیر مستقل این تحقیق، منویات امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) است. متغیر وابسته نیز الگوی نظریه‌پردازی، تولید علم و مرجعیت علمی است. الگو نظریه‌پردازی، تولید علم و مرجعیت علمی یک چارچوب علمی است که با تنظیم و ترسیم روابط علمی و منطقی بین ابعاد و مؤلفه‌های علم، انسجام لازم را در نظریه و عمل تولید علم ایجاد می‌نماید.

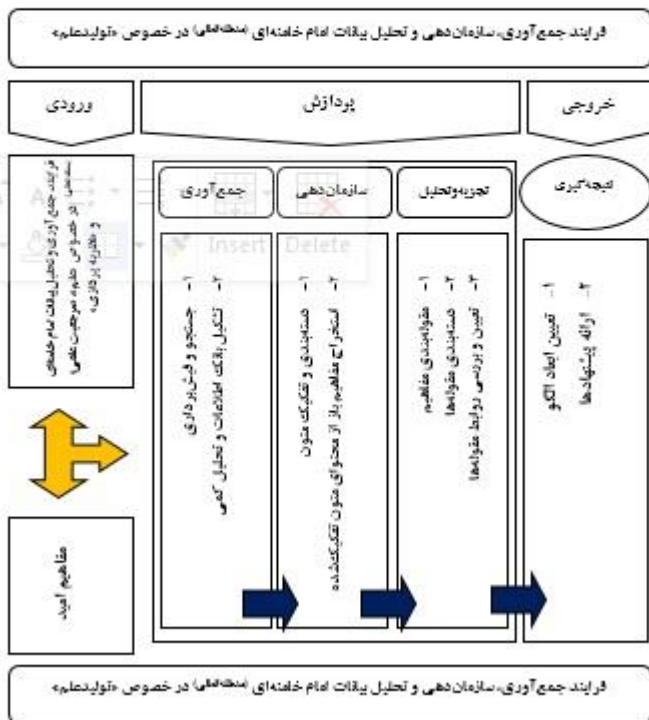
برای تعیین میزان پایایی مفاهیم به دست آمده، واژه علم و مترادف با آن شامل «نظریه‌پردازی»، «تولید علم» و «مرجعیت علمی» به عنوان واحد تجزیه و تحلیل بیانات منظور و کدهای باز توسط محقق مقاله به طور جداگانه بر این اساس استخراج گردید.

بر اساس نمودار شماره (۱) جمع‌آوری و تحلیل بیانات امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) درباره علم سازمان‌دهی شد. با توجه به کلیدواژه‌های احصاء شده برای علم، مدارک و مستندات منتسب به امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) بر این اساس مورد کاوش قرار گرفت.

۵۳۶ عبارت در خصوص علم در بازه زمانی ابتدای سال ۱۳۸۸ تا ابتدای سال ۱۴۰۰ از مدارک و مستندات استخراج و بر این اساس کدهای باز تعیین گردیدند.

جدول شماره ۱: فراوانی مفاهیم استخراج شده از متون امام خمینه‌ای (منظومه‌های)

تعداد عبارتهای استخراج شده از سال ۱۳۸۸ تا ۱۴۰۰	فراوانی مفاهیم استخراج شده			جمع کل مفاهیم مرتبط با علم
	علم	تولید علم	نظریه‌پردازی	
۵۳۶ عبارت	۳۲۵	۳۱۲	۵۳	۸۱۴

جدول ۲: نمونه کدگذاری باز منویات امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)

مفهوم	محتوای منویات امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)
تولید علم	تولید علم، فقط انتقال علم نیست؛ نوآوری علمی در درجه‌ی اول اهمیت است ... برای نوآوری علمی که در فرهنگ معارف اسلامی از آن به اجتهاد تعبیر می‌شود، دو چیز لازم دارد: یکی قدرت علمی و دیگری جرئت علمی (۱۳۷۹/۱۲/۹).
تحقیق و پژوهش برای رسیدن به نظریه	تحقیق و پژوهش و رسیدن به نظریه در دنیای مادی و دنیای غرب، مبنای قابل قبول و مورد اعتمادی نبوده، به‌خصوص در زمینه علوم انسانی، که در علوم تجربی و در فناوری هم اثر خودش را نشان می‌دهد (۱۳۸۳/۹/۲۶).
جنبش نرم‌افزاری	جنبش نرم‌افزاری یعنی در معرفت علمی ننشینید دست خود را دراز کنید تا دیگران بکارند و میوه‌چینی کنند و هر مقدار از میوه را که لازم نداشتند، بیاورند در دست شما بگذارند (۱۳۸۳/۳/۱۷)
افزایش ثروت علمی	باید نهضت تولید علم در کشور راه بیفتد... ما باید بر ثروت علمی بشر بیفزاییم. نگوییم نمی‌شود؛ می‌شود. (۱۳۸۵/۳/۲۹).
جوشش علم	ما باید علم را خودمان تولید کنیم و آن را بجوشانیم. (۱۳۸۹/۶/۳۱).
سعادت بشر	ما علم را می‌خواهیم برای سعادت بشر (۱۳۸۸/۱۱/۱۳).
مرجعیت علمی	مرجعیت علمی یافتن دانشگاه‌های ایران و دانشمندان ایران چیز دور از دسترسی نیست؛ (۱۳۷۸/۹/۲۴).
قوت علمی	ابعاد قوت ابعاد وسیعی است؛ ابعاد اقتصادی دارد، قوت اقتصادی، قوت علمی، قوت فرهنگی، قوت سیاسی - که زمینه‌ساز قوت سیاسی، استقلال سیاسی است و قوت تبلیغی. (۱۳۹۹/۱/۳).
علم اقتدار است	العلم سلطان، علم اقتدار است، علم قدرت است و باید دنبال علم بود... علم برای گشایش افق آینده است، (۱۳۹۹/۲/۲۸).
اسلامی شدن دانشگاه‌ها	مسئله‌ی اسلامی شدن دانشگاه‌ها. امام (رضوان الله علیه) روی مسئله‌ی اسلامی شدن دانشگاه‌ها اصرار داشتند (۱۴۰۰/۰۲/۲۱).

عزت علمی	کشور باید به عزت علمی برسد. هدف هم باید مرجعیت علمی باشد در دنیا (۱۴۰۰/۰۲/۲۱).
خراج شدن از اسارت علمی	هدف ما این باشد ولو در ظرف پنجاه سال کشور از اسارت علمی مطلقاً خارج بشود (۱۳۸۸/۱۱/۳).
سرعت پیشرفت علمی	سرعت پیشرفت علمی و تولید علم در کشور ما یازده برابر متوسط دنیاست. (۱۳۸۹/۴/۲).
رستاخیز علمی	بحمدالله استعداد علم و تحقیق در ملت ما از متوسط جهان بالاتر است. اکنون نزدیک به دو دهه است که رستاخیز علمی در کشور آغاز شده و با سرعتی که برای ناظران جهانی غافلگیرکننده بود (۱۳۹۷/۱۱/۲۲).
تمدن اسلامی	برای ایجاد یک تمدن اسلامی - مانند هر تمدن دیگر - دو عنصر اساسی لازم است: یکی تولید فکر، یکی پرورش انسان (۱۳۷۴/۷/۱۴).
نواندیشی علمی	یکی از وظایف مهم دانشگاه‌ها عبارت است از نواندیشی علمی (۱۳۷۹/۱۲/۹).
جرئت علمی	نوآوری علمی که در فرهنگ معارف اسلامی از آن به اجتهاد تعبیر می‌شود دو چیز لازم است: یکی قدرت علمی و دیگری جرئت علمی (۱۳۷۹/۱۲/۹).

از عبارت‌های استخراج‌شده بر اساس کدگذاری باز، ۴۹۱ مفهوم حاصل گردید. با توجه به فراوانی تعداد عبارت‌های استخراج‌شده مرتبط با موضوع علم از منویات امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، کدگذاری باز به صورت هم‌زمان انجام، سپس ضریب پایایی مفاهیم استخراج‌شده محاسبه که با توجه به همسانی مفاهیم استخراج‌شده، ضریب آن بالای ۷۵٪ بود. این مفاهیم به تعداد ۳۵۶ مفهوم مانند نمونه جدول (۳) نهایی گردیدند.

جدول ۳: نمونه مفاهیم (کدهای باز) استخراج شده از منویات امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)

در خصوص تولید علم

عنوان مفهوم	عنوان مفهوم	عنوان مفهوم	عنوان مفهوم
پیشرفت فناوری	مایه اقتدار	مایه استقلال و عزت	رکن امنیت
نهضت نرم‌افزاری	تولید علم	نظریه پردازی	شکستن مرز دانش
حیاتی بودن علم	کشور عالم	رفع نیازهای کشور	استقرار عدالت
استغنائی علمی	قله تمدن اسلامی	احیاء تفکر اسلامی	رسیدن به ژرفای دانش
ریاست علمی و دینی	مرجعیت علمی	رستاخیز علمی	آفرینش علمی
خطرپذیری	نخبه پروری	علم به‌عنوان مسئله	جرئت فکر کردن
اجتهاد	بدعت و نوآوری	تولید فکر	ما می‌توانیم
روح نوآوری علمی	تفکر آزاداندیشانه	مشاوره و مناظره	آزادی بیان
پایه‌گذاری علم بر فلسفه	عزم ملی	خودباوری	روحیه انقلابی در علم
نشاط علمی و اجتهادی	کار پرحجم و باکیفیت	رویکرد تولید علم	همیشه شاگرد نماندن
نقد و ارزیابی علمی	پیمودن راه شکوفایی	چرخه تولید علم، قدرت و ثروت	گدایی نکردن علم
علم ناظر به فناوری	گشودن افق‌های علمی	دانش رکن اساسی	علوم انسانی اسلامی
تربیت عالم	زنجیره کامل علمی	پرهیز از علم ترجمه‌ای محض	هوش وافر
حرکت جمعی برای علم	کرسی نقد و مناظره علمی	ایجاد زیرساخت تولید علم	ایجاد انگیزه

تمدن اسلامی بر پایه علم	دانش همراه با معنویت	تولید نظریه در چارچوب اسلام	استقلال علمی
هدایت علما و صاحب نظران	اتصال علم با صنعت	ارتقاءشان و منزلت علم	زبان فارسی، زبان علم دنیا
.....

برای مقوله‌بندی، ابتدا مفاهیم مرتبط را مانند نمونه جدول (۴) دسته‌بندی گردید. در ادامه به منظور تعیین روایی آن‌ها، در قالب جدول (۵) مقوله‌های تعیین شده از نظر چهار نفر صاحب نظران این حوزه گذرانده شد. اصلاحات تا زمانی ادامه یافت که صاحب نظران مورد مراجعه، مقوله‌های تعیین شده را مورد تأیید و پیرامون آن‌ها اتفاق نظر داشتند.

جدول ۴: نمونه مقوله‌های دسته‌بندی شده بر اساس کدگذاری باز، از منویات

امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) در خصوص تولید علم

عنوان مقوله	مفاهیم
منطق آینده روشن	ایمان، اهداف والای الهی، دین، تعالیم رهایی‌بخش، مبانی نظام، گام دوم، منطق، بنیان‌ها، هدایت علما.
سیاست‌های امیدآفرین	سیاست‌ها، جهت‌گیری‌ها، هوشیاری، جریان سازی، رویکردها، علم به عنوان عبادت.
آموزه‌های دینی	احکام قرآنی، نصرت الهی، وعده‌ها صادق، باورهای انقلابی، تلاش جهادی، انگیزه‌های الهی، فداکاری، ایثار.
.....

جدول 5: نمونه تعیین روایی مقوله‌های دسته‌بندی شده با مفاهیم به دست آمده

پیشنهادات	میزان رابطه مقوله انتخاب با مفاهیم					مقوله انتخابی	مفاهیم
	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	منطق تولید علم	ایمان، اهداف والای الهی، دین، تعالیم رهایی بخش، مبانی نظام، گام دوم، منطق، بنیان‌ها، هدایت علما.
						سیاست‌های تولید علم	سیاست‌ها، جهت‌گیری‌ها، هوشیاری، جریان سازی، رویکردها، علم به عنوان عبادت.
						آموزه‌های دینی	احکام قرآنی، نصرت الهی، وعده‌ها صادق، باورهای انقلابی، تلاش جهادی، انگیزه‌های الهی، فداکاری، ایثار.

یافته‌ها و تجزیه و تحلیل داده‌ها

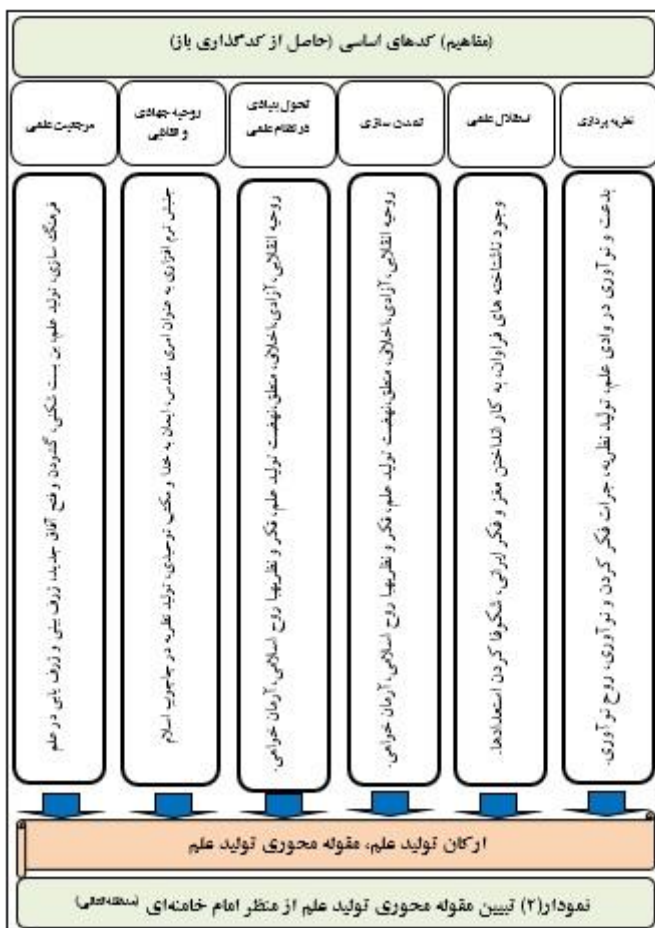
یافته‌های تحقیق

مقوله‌های در خصوص وضعیت گذشته علم در کشور: عدم ابتکار علمی و تولید علم، عقب‌ماندگی علمی در دوران پهلوی و قاجار، صنعت مونتاژ و علم ترجمه‌ای، مهجور بودن علم، بنیان غلط دانشگاه بر مبنای دین زدایی و تقلید، عدم اجازه ورود علم، دل‌بسته شدن نخبگان به غرب در قبل انقلاب و پیشرفت ذیل غرب.

مقوله‌های نهایی شده در خصوص وضعیت حاضر علم در کشور: فاصله خیلی زیاد با دانش جهان، وجود اساتید خوب، قرار گرفتن کشور در نقطه عطف، پیشروی فزاینده و شتابنده دانشمندان، عزم بیدار در نسل جدید حوزه و دانشگاه، علاقه به علم، پیشرفت و گسترش علمی، مطرح شدن علم به‌عنوان یک مسئله اساسی، خودآگاهی علمی، وجود تفکر علم‌گرایی، نخبه پروری و رکورددار در شتاب پیشرفت‌های علمی.

مقوله‌های نهایی شده در خصوص وضعیت مطلوب علم در کشور: جبران عقب‌ماندگی و تأخیر تاریخی در عرصه علم، تحقق نهضت نرم‌افزاری و تولید علم، نظریه‌پردازی در زمینه علم، عدالت‌خواهی و آزاداندیشی، عبور از مرزهای دانش، ایجاد یک کشور عالم، رفع نیازهای کشور به‌وسیله علم، داشتن سهم عمده در بنای علمی دنیا، علم وسیله استقرار عدالت، خارج کردن علم از دست ظالمین، استغنا علمی، رسیدن به قله تمدن اسلام، نیازمند شدن دنیا به فرهنگ و زیان فارسی برای کسب علم، رسیدن به ژرفای دانش، رستاخیز علمی و آفرینش‌های علمی

با توجه به فراوانی تعداد مقوله‌های نهایی شده، مجدداً مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند. در این بررسی مشخص گردید برخی مقوله‌ها نسبت به سایرین دارای بیشترین ارتباط با مقوله‌های انتخابی بوده، به‌گونه‌ای که یا تأثیرپذیر و یا تأثیرگذار بر آنها می‌باشد. بنابراین این مقوله‌ها به‌عنوان مقوله محوری یا هسته مرکزی تعیین و ارکان علم نام‌گذاری گردیدند (نمودار ۲). مقوله محوری یا به عبارتی هسته مرکزی علم مبتنی بر مقوله اصلی یا به عبارتی مبانی و جهت‌سازها ایجاد می‌شوند. ارکان تولید علم عبارت‌اند از: نظریه‌پردازی، استقلال علمی، مرجعیت علمی، تمدن‌سازی، تحول‌بنیادی در نظام علمی، عزم ملی، روحیه جهادی و انقلابی.

سایر مقوله‌های به‌دست‌آمده برای جانمایی در الگوی مورد نظر با عناوین: مبانی و جهت سازه‌ای علم، عوامل پیش برنده علم، اهداف علم، پیامدهای علم با بهره‌گیری از مشارکت صاحب‌نظران سازمان‌دهی گردیدند.

نتیجه‌گیری و پیشنهاد

الف- نتیجه‌گیری

همان‌طور که اشاره شد ارکان تولید علم به‌عنوان هسته مرکزی اندیشه (بعد اول الگو) بر اساس مبانی و جهت سازه‌ای علم (بعد دوم الگو) شکل می‌گیرند. مبانی و جهت سازه‌ها شامل مؤلفه‌های افق روشن، اصول امیدآفرین، آموزه‌های دینی، سیاست‌های امیدآفرین، جهت‌گیری‌های امیدآفرین.

بعد سوم الگو، عوامل پیش برنده تولید علم را تشکیل می‌دهد و شامل مؤلفه‌های: آمادگی، عزم راسخ، استحکام ساخت درونی، قوی شدن، انتخابات.

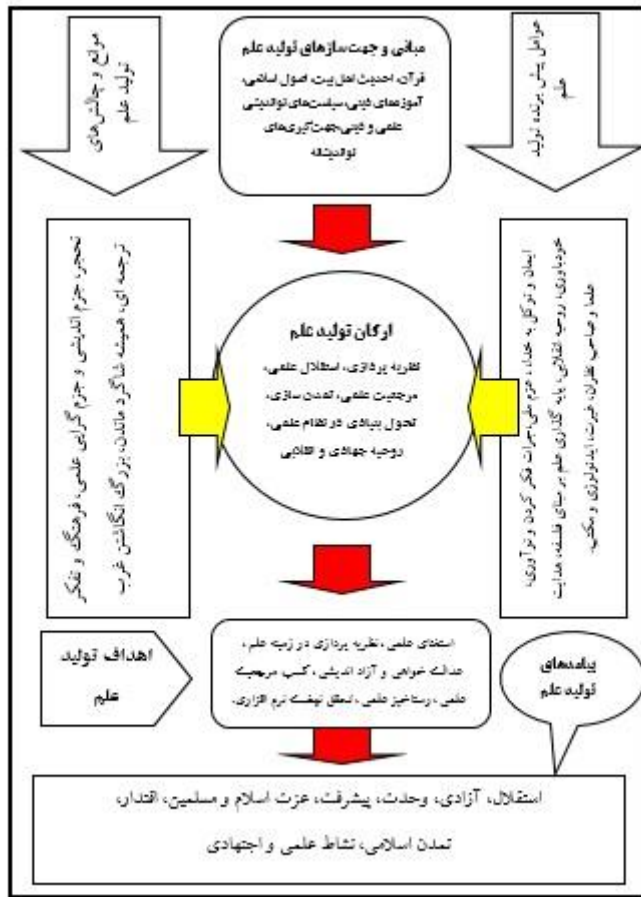
بعد چهارم الگو، موانع و چالش‌های تولید علم است که شامل مؤلفه‌های: استعمار، استبداد، استکبار، تضعیف ساخت درونی، نفوذ، نشناختن نقشه دشمن، عمل نکردن به قرآن.

بعد پنجم الگو، اهداف تولید علم است که شامل مؤلفه‌های: رسیدن به نقطه بازدارندگی، تکیه به قدرت خود، هدایت الهی، حرکت، پیشرفت روزبه‌روز، زمینه‌سازی ظهور، تمدن اسلامی.

آخرین بعد الگو، پیامدهای تولید علم است که شامل مؤلفه‌های: استقلال، آزادی، وحدت، پیشرفت، عزت اسلام و مسلمین، شکست دشمن، پیروزی قطعی، اقتدار، فتح قله‌ها می‌باشد.

بنابراین الگوی تولید علم در اندیشه امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) به شکل زیر ارائه می‌گردد.

مدل مفهومی تحقیق: الگوی اندیشه امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) در خصوص تولید علم

ب) پیشنهاد

برای اینکه نهضت نرم‌افزاری و تولید علم در کشور ایجاد شود تا در پرتو آن جامعه علمی ایران ضمن فتح قله‌های علم و دانش و فناوری بتواند به مقام مرجعیت در جهان برسد؛ پیشنهاد می‌شود، ضمن در دستور کار قرار گرفتن موضوع تحول بنیادی در نظام علمی - آموزشی در دو نهاد حوزه و دانشگاه توسط شورای عالی حوزه‌های علمیه و شورای عالی انقلاب فرهنگی، اقدامات اساسی زیر صورت پذیرد.

تشکیل کرسی‌های آزاداندیشی، نظریه‌پردازی، نقد و مناظره علمی
تهیه برنامه اجرایی، اجرای نظام‌مهندسی و ... نقشه جامع علمی کشور

ترویج تفکر علم‌گرایی و تولید علم

پرورش نخبگان علمی و میدان دادن به آن‌ها

شناسایی و جذب استعدادها

ایجاد زیرساخت‌های تولید علم و تحقیق در کشور

اتخاذ راه‌های میان‌بر در علم

دست پیدا کردن به فناوری‌های جهشی

فراهم کردن امکانات در زمینه‌های تولید علم توسط حاکمیت و مسئولین

تولید فکر و نشر فکر

بازنگری در متون و محتوای علمی و آموزشی

آشناسازی با مبانی معرفتی اسلام

تعویض دستورالعمل‌ها و آیین‌نامه‌های علمی - آموزشی در کشور

ابتکار و شکستن مرزها و فتح مناطق ناگشوده در حوزه علم

ایجاد مراکز فعال تحقیقاتی

مسئولان نظام علمی و آموزشی کشور قبل از اقدام به هرگونه برنامه‌ریزی، به تدابیر و فرامین امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) در خصوص تولید علم توجه داشته باشند.

شورای عالی حوزه‌های علمیه و شورای عالی انقلاب فرهنگی نسبت به رصد مستمر نتایج تولید علم در کشور اهتمام نماید.

انتظار می‌رود رسانه ملی به‌مثابه یک دانشگاه بزرگ، نظریه‌پردازی، تولید علم و مرجعیت علمی را

همیشه سرلوحه کار خود قرار دهند.

شورای عالی حوزه‌های علمیه و شورای عالی انقلاب فرهنگی ضمن نظارت بر دو نهاد حوزه و دانشگاه در کشور راه‌کارهای نظریه‌پردازی، تولید علم و مرجعیت علمی در کشور را مورد بررسی قرار دهد.

با بهره‌گیری از تجربیات سایر کشورها، نظریه‌پردازی، تولید علم و مرجعیت علمی در کشور گسترش داده شود و تجربیات خوب خودمان را نیز به سایر کشور دوست و همسو تعمیم دهیم.

تلاش و کار مضاعف برای توسعه و گسترش علم در جامعه

با بهره‌گیری از تجربیات سایر کشورها، راه‌های کوتاه و میانبر برای جبران فاصله علمی ما با دنیا و کشورهای پیشرفته اتخاذ گردد.

به پیشرفت‌های علمی کشور از طریق راه‌های نارفته و میانبر، سرعت داده شود.

شورای عالی انقلاب فرهنگی با سیاستگذاری دقیق، تلاش همه‌جانبه برای دستیابی به فناوری‌های جهشی و افزودن بر فناوری‌های موجود دنیا را در دستور کار نهاد علم قرار دهد.

شورای عالی انقلاب فرهنگی با سیاستگذاری و برنامه‌ریزی دقیق و صحیح نسبت به ارتقاء فرهنگ عمومی در بخش تحقیقات و علم اقدام نماید.

شورای عالی انقلاب فرهنگی تلاش نماید با فضا سازی مناسب در جامعه، به گونه‌ای برنامه‌ریزی گردد که پیشرفت علمی در همه ارکان کشور نهادینه گردد.

توجه جدی به علوم پایه مانند ریاضی، فیزیک، شیمی، زیست‌شناسی و... مورد توجه جدی قرار گیرد.

کتابنامه

- قرآن کریم. (آیت الله مکارم شیرازی).
 نهج البلاغه. (محمد دشتی).
- حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی). مجموعه بیانات. قابل دسترسی در www.Khamenei.ir
- ادیب حاج باقری، محسن. (۱۳۸۵). *گراند تئوری راه روش نظریه‌پردازی در علوم انسانی*. تهران: نشر بشری.
- بنی‌هاشمی، محمد. (۱۳۸۵). *کتاب عقل*. تهران: نیأ.
- حافظ نیا، محمدرضا. (۱۳۸۱). *مقدمه‌ای بر روش تحقیق در علوم انسانی*. تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه تهران.
- حکیمی، محمدرضا. (۱۳۹۵). *الحیاء*. تهران: چاپ دلیل ما، شماره ۳.
- حمید، پارسانیا. (۱۳۸۷). نسبت علم و فرهنگ. "فصلنامه راهبرد فرهنگ". شماره ۲، تابستان.
- دانایی فرد، حسن؛ امامی، سید مجتبی. (۱۳۸۶). "استراتژی‌های پژوهش کیفی: تأملی بر نظریه‌پردازی داده بنیاد". *اندیشه مدیریت*. سال اول، شماره دوم _ پاییز و زمستان.
- رهبر؛ فرهاد؛ حسین زاده، حسن. (۱۳۹۵). "تاثیر دستیابی به مرجعیت علمی در امنیت و اقتدار ملی کشور، فصلنامه امنیت ملی". شماره ۶، دوره ۲۲.
- واعظی، احمد. (۱۳۸۷). *علم دینی از منظر آیت اله جوادی آملی*. روش‌شناسی علوم انسانی، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
- سرخاوتیان، سید امیر؛ عباسی، محمدباقر. (۱۳۹۵). "تبیین و بررسی نظریه‌پردازی در علوم انسانی از دیدگاه امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)". *اولین کنفرانس بین‌المللی علمی پژوهشی مناسبات علوم انسانی و تمدن اسلامی*. قم. <https://civilica.com/doc/920934>
- صدیقی، مجتبی؛ هرسیج، حسین؛ مسعودنیا، حسین. (۱۳۹۶). "بررسی نسبت پیشرفت علمی در جمهوری اسلامی با علم و فناوری غربی در اندیشه سیاسی آیت‌الله خامنه‌ای". *فصلنامه رهیافت انقلاب اسلامی*. شماره ۱۱.
- قرائتی، محسن. (۱۳۹۱). *تفسیر نور*. تهران: درس‌هایی از قرآن.
- فیض کاشانی، ملامحسن. (۱۳۸۳). *المحججه البیضاء فی تهذیب الاحیاء*. (مصحح: علی اکبر غفاری). (ترجمه عبدالعلی صاحبی، سید محمدصادق عارف و محمدرضا عطایی). چاپ بنیاد پژوهش‌های آستان قدس رضوی مشهد.

گودرزی، غلامرضا؛ رودی، کمیل. (۱۳۹۰). "تبیین مرجعیت علمی برای نهادهای علمی کشور با رویکرد مفهوم‌سازی داده بنیاد." *نشریه سیاست علم و فناوری*، شماره ۱۴.

مولائی، مرتضی. (۱۳۹۹). "اقتدار علمی پیش‌زمینه امنیت پایدار در اندیشه امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)". *دومین همایش ملی امنیت اقتدار و پیشرفت*. تهران، <https://civilica.com/doc/1257970>.

متقی، علی بن حسام‌الدین؛ دمیاطی، محمود عمر. (۱۹۹۸-۱۴۱۹). *کنز العمال فی سنن الأقوال و الأفعال*. ۱۶ ج. بیروت - لبنان: دار الکتب العلمیة.

مرادی مقدم، حسین. (۱۳۹۷). "بررسی وضعیت تولید علم ایران در نمایه استنادی علوم پس از انقلاب اسلامی (۱۹۸۰-۲۰۱۶) و عملکرد آن در عرصه علم جهانی." *پژوهش نامه علم سنجی*، شماره ۴، دوره ۷.

1. Aristotle. *Metaphysic*. <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text>
2. Lynham, S. A. (2002). "The general method of theory-building research in applied disciplines". *Advances in Developing Human Resource*. 4 (3), 221-. Retrieved June 8, 2016, from <http://adh.sagepub.com/cgi/content/abstract> .